

Stanisław Grzeszczuk

Mieczysław Piszczkowski (8 sierpnia
1901 - 23 maja 1981)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 74/2, 387-398

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

V. K R O N I K A

Z M A R L I

Pamiętnik Literacki LXXIV, 1983, z. 2
PL ISSN 0031-0514

MIECZYŚLAW PISZCZKOWSKI

(8 sierpnia 1901 — 23 maja 1981)

W sierpniu 1981 Mieczysław Piszczkowski obchodziłby 80-lecie swoich urodzin. Byłaby to zarazem 60 rocznica jego pracy pisarskiej, pierwsze bowiem artykuły — jak je sam określał, „polityczne z życia młodzieży akademickiej”¹ — zaczął ogłaszać w lwowskich czasopismach już w roku 1921². Nie dane mu było jednak doczekać tego, znaczącego zarówno w życiu, jak i w działalności twórczej uczonego — jubileuszu. Zmarł tragicznie, w kilka dni po potrąceniu przez samochód. Pochowany został w Krakowie, na cmentarzu Rakowickim, 29 V 1981.

Mieczysław Maria Władysław Piszczkowski urodził się na Podolu, w Mielnicy nad Dniestrem. Był synem Zygmunta Piszczkowskiego (administratora dóbr ziemskich, a następnie dyrektora cukrowni w Chodorowie) i Wandy z Piętkowskich. „Studia gimnazjalne” — tak napisano na *Świadectwie dojrzałości* — odbył w kilku szkołach, mianowicie w prywatnym realnym gimnazjum w Borszczowie (1912, kl. I), w prywatnym gimnazjum oo. jezuitów w Bąkowicach (1913—1914, kl. II—III), „na kursie naukowym w Wiedniu” (1915, kl. IV) oraz w prywatnym gimnazjum im. Adama Mickiewicza we Lwowie (1916—1918/19, kl. V—VIII), gdzie też złożył egzamin maturalny. „Na podstawie tego egzaminu uznano go dojrzałym, z odznaczeniem do studiów w Uniwersytecie” — czytamy we wspomnianym dokumencie, wystawionym 2 I 1919.

W tymże samym roku 1919 rozpoczęła Mieczysław Piszczkowski studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w zakresie filologii polskiej (u W. Bruchnalskiego i J. Kleinera) oraz historii Polski. Ukończył je w r. 1924, doktoryzując się u Wilhelma Bruchnalskiego na podstawie rozprawy *Kształt i ruch w poezji Trembeckiego*. Praca ta, wydana w r. 1924 w Drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, nakładem własnym autora, uzyskała II nagrodę na konkursie Związku Asystentów Wyższych Uczelni Rzeczypospolitej Pol-

¹ Przy opracowywaniu niniejszego szkicu korzystałem z materiałów i notatek Profesora z jego domowego archiwum. Informacje z tego źródła czerpane podają bez szczegółowej dokumentacji.

² Mianowicie w lwowskim wydaniu „Rzeczypospolitej” i w „Słowie Polskim”.

skiej. W czasie studiów uniwersyteckich Piszczkowski należał do organizacji Młodzież Wszechpolska. W roku 1920 pracował w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie³.

W latach 1921—1930 był asystentem młodszym (1 VIII 1921—30 IX 1928), a następnie starszym (1 X 1928—30 IX 1930) przy Seminarium i Katedrze Filologii Polskiej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W okresie 1925—1929 wyjeżdżał kilkakrotnie za granicę — do Francji, Włoch i Niemiec. W roku akad. 1925/26 jako stypendysta ówczesnego ministerstwa oświaty odbył studia w Uniwersytecie Paryskim pod kierownictwem Fortunata Strowskiego, profesora Sorbony, i w École des Hautes Études Pratiques. W lecie 1927 studiował język i literaturę włoską na uniwersytecie w Perugii, a w r. 1928 odbył podróż naukową po Niemczech, zapoznając się bliżej z uniwersytetem w Monachium.

W roku 1930/31 prowadził lektorat języka polskiego na uniwersytecie w Rzymie oraz wykladał historię literatury polskiej w Instytucie Św. Stanisława. Habilitował się na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza, uzyskując na podstawie książki *Moralisci staropolscy* (t. 1, Lwów—Warszawa 1933) stopień docenta historii literatury polskiej na tymże Wydziale. Stosowną uchwałę Rady Wydziału Humanistycznego z 24 VI 1933, „przyjętą przez Senat Akademicki na posiedzeniu w dniu 30 VI 1933”, zatwierdził minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego pismem z 31 VIII 1934. Wykład habilitacyjny pt. *Literatura staropolska jako twórczość warstwy posiadającej* ogłoszono w „Pamiętniku Literackim” (1934).

W roku 1931 został Piszczkowski członkiem Komisji Historii Literatury Polskiej PAU w Krakowie, a w 1934 — członkiem przybranym Towarzystwa Naukowego we Lwowie.

Również w r. 1934 został sekretarzem Komitetu Organizacyjnego, a następnie Zjazdu Naukowego im. Ignacego Krasickiego⁴. Należał też, wraz z Ludwikiem Bernackim, Juliuszem Kleinerem, Eugeniuszem Kucharskim, Stanisławem Łempickim i Ryszardem Skulskim, do specjalnej komisji opracowującej program Zjazdu⁵. W latach 1935—1939 był

³ Informacji tej, czerpanej z papierów Zmarłego, nie potwierdza, niestety, praca A. Fischera, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Zarys dziejów* (Lwów 1927), zawierająca m. in. listę *Stypendyści i siły pomocnicze z lat 1919—1927*.

⁴ Pogłosem tych działań był szkic *Udział Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w organizacji Zjazdu Naukowego w dwusetną rocznicę urodzin Ignacego Krasickiego. 1735—1935*. W zbiorze: *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. Wrocław 1967. Przedruk w tomie: *Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej. Zbiór szkiców, opracowań i utworów literackich*. Przemyśl 1969.

⁵ Zob. *Sprawozdanie ze Zjazdu Naukowego im. Ignacego Krasickiego we Lwowie w dniach 8—10 czerwca 1935 roku*. W zbiorze: *Księga referatów*. Z. 3. Lwów 1936, s. 677.

redaktorem literackim lwowskiego „Dziennika Polskiego”. W roku 1938 odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi.

Po wybuchu wojny — od listopada 1939 przebywał Piszczkowski w Krakowie; tu od lutego do września 1940 pracował w Wypożyczalni Książek Anieli Starzewskiej. Od 14 V 1941 studiował na Kursach Handlowych A. Liberdy (księgowość, organizacja i technika handlu, arytmetyka, korespondencja handlowa, pisanie na maszynie). W roku 1941 przeniósł się do Rzeszowa, gdzie od 1 IX 1941 do 31 VII 1944 uczył języka

Mieczysław Piszczkowski

polskiego i „korespondencji polskiej kupieckiej”. W okresie 1 IX 1944—31 VIII 1946 wykładał język polski w Państwowym (od 1 IV 1946, wcześniej: Prywatnym) Gimnazjum i Liceum Żeńskim w Rzeszowie.

W roku 1946 powróciwszy wraz z rodziną do Krakowa, podjął pracę w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej i w Uniwersytecie Jagiellońskim⁶.

W dniu 15 III 1946 Rada Wydziału Humanistycznego UJ podjęła uchwałę o przeniesieniu habilitacji Mieczysława Piszczkowskiego „z zakresu historii literatury polskiej z Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie na Wydział Humanistyczny Uni-

⁶ Zob. zbiór: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w pierwszym piętnastolecu rozwoju. 1946—1961*. Kraków 1965, s. 54, 144. — T. Ulewicz, *Studium historii literatury polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie 1945—1965*. W zbiorze: *Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim. Zarys monograficzny*. Kraków 1966, s. 266.

wersytetu Jagiellońskiego”, którą to uchwałę zatwierdził („przyjął do wiadomości”) minister oświaty (10 V 1946). W ślad za tym mianował go (31 XII 1946) z dniem 1 I 1947 docentem etatowym na Wydziale Humanistycznym UJ, określając obowiązki „z zakresu nauczania na co najmniej pięć godzin wykładów i dwie godziny ćwiczeń tygodniowo w ciągu całego roku akademickiego”. Piszczkowski złożył ślubowanie i objął obowiązki służbowe 14 II 1947. Równocześnie od 1 X 1946 aż do września 1950 wykładał historię literatury polskiej oraz teorię literatury w krakowskiej Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej.

W roku 1951 podjął na Uniwersytecie Jagiellońskim wykłady z literatury powszechnej. Rezultatem tego, wysoko ocenianego zarówno przez władze Wydziału Filologicznego UJ, jak i słuchaczy, wysiłku dydaktycznego były dwa skrypty: *Literatura antyczna grecko-rzymska w zwięzłym zarysie* (Kraków 1952) i *Literatura powszechna wieków średnich i odrodzenia w zwięzłym zarysie* (Kraków 1953). Literaturę powszechną wykładał Piszczkowski dla polonistów i neofilologów do roku 1956. Odnosić trzeba także i inne przejawy jego aktywności dydaktycznej. W okresie pracy w PWSP w Krakowie był kuratorem kół naukowych Wydziału Humanistycznego. Wielokrotnie uczestniczył w komisjach egzaminacyjnych dla doboru kandydatów na studia w PWSP i UJ.

W latach 1947—1951 brał czynny udział w pracach Komisji Historii Literatury Polskiej PAU oraz Komisji Filologii Zachodnioeuropejskiej (członkiem jej został w 1949).

Dnia 22 V 1954 Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Nauki przyznała mu „tytuł naukowy docenta”, a minister szkolnictwa wyższego powołał go z dniem 1 IX 1954 na stanowisko samodzielnego pracownika nauki przy Katedrze Literatury Polskiej na Wydziale Filologicznym UJ. Od r. akad. 1956/57 prowadził Piszczkowski seminaria i wykłady polonistyczne. Wykształcił około 120 magistrów filologii polskiej. W latach 1963—1968 był opiekunem Koła Polonistów Studentów UJ.

Od 16 V 1958 był członkiem Komisji Historycznoliterackiej Oddziału PAN w Krakowie, a w okresie 1963—1966 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego tej Komisji.

W roku 1959 Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Nauki uchwałą z 26 III przyznała Mieczysławowi Piszczkowskiemu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego. 28 XI 1960 rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego powołał go na stanowisko kierownika Zakładu Literatury Staropolskiej w Katedrze Historii Literatury Polskiej. Profesorem zwyczajnym nauk humanistycznych został Piszczkowski w r. 1969; minister oświaty i szkolnictwa wyższego powołał go z dniem 1 IV 1969 na stanowisko profesora zwyczajnego w UJ. 1 X 1970 Profesor otrzymał nagrodę tegoż ministra indywidualną, stopnia drugiego, „za szczególne osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych”. W związku z ukończeniem 70 roku

życia został 30 IX 1971 przez ministra zwolniony z zajmowanego stanowiska i przeniesiony w stan spoczynku.

Po przejściu na emeryturę Mieczysław Piszczkowski prowadził w dalszym ciągu, choć w ograniczonym zakresie, zajęcia dydaktyczne. Podjął na nowo wykłady z literatury powszechnej i ogłosił nową, zmienioną i rozszerzoną wersję skryptu *Literatura powszechna. Wieki średnie. Odrodzenie. Wiek XVII* (Kraków 1979). 26 V 1970 sekretarz Wydziału I PAN powołał go w skład Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej PAN na okres jednej kadencji.

Profesor Piszczkowski wypromował 2 doktorów nauk humanistycznych w zakresie filologii polskiej: Waława Woźnowskiego (*Pamflet obyczajowy w czasach Stanisława Augusta*; 6 VI 1968) i Tadeusza Frączyka (*Adam Kazimierz Czartoryski, generał ziem podolskich. Pisarz, publicysta i polityk*; 23 X 1980). Jako recenzent uczestniczył w 6 przewodach doktorskich: Stanisława Cynarskiego, Marii Eustachiewicz, Stanisława Grzeszczuka, Alicji Okońskiej, Romana Sobola i Zofii Wołoszyńskiej, oraz w 4 przewodach habilitacyjnych: Stanisława Grzeszczuka, Juliana Maślanki, Stanisława Sierotwińskiego i Waława Woźnowskiego.

Dorobek życia Mieczysława Piszczkowskiego jest obfity i różnorodny, nad wyraz przy tym konsekwentny; składa się nań ponad 200 pozycji — książek i broszur, rozpraw i studiów, artykułów i recenzji. Główne kierunki zainteresowań badawczych Piszczkowskiego wykryły się dość wcześnie, już w młodości naukowej, a zwłaszcza w okresie lwowskim, choć niektóre z nich, *nb.* najważniejsze i dominujące po r. 1945 — w stanie załączkowym. Praca doktorska, *Kształt i ruch w poezji Trembeckiego*, wskazywałaby na Oświecenie jako na podstawowy czy najważniejszy przedmiot studiów i zaciekawień badawczych autora. Tak jednak nie było, przynajmniej w latach poprzedzających wybuch drugiej wojny światowej. Piszczkowski, który po wojnie należał do najwybitniejszych i najbardziej aktywnych pisarsko badaczy czasów stanisławowskich i w ogóle polskiego Oświecenia — do r. 1939 ogłosił, poza wspomnianą już książeczką o Trembeckim, zaledwie dwa studia o Krasickim i kilka recenzji wydań tekstów i opracowań poświęconych literaturze oświeceniowej.

Nad studia oświeceniowe przekładał Piszczkowski w tym czasie publicystykę polityczną oraz działalność krytycznoliteracką i krytycznoteatralną, a także popularyzatorską. Interesowały go ponadto problemy ogólne i metodologiczne własnej dyscypliny⁷. Ogłaszał artykuły i recenzje zarówno w czołowych czasopismach polonistycznych i humanistycznych, jak też w prasie tygodniowej i codziennej⁸.

⁷ Zob. np. *Kryzys polonistyki*. „Ruch Literacki” 1929, nr 2; *Polonistyka w latach 1926—1929*. „Przegląd Humanistyczny” 1930, nr 1.

⁸ Spis tytułów czasopism, w których M. Piszczkowski ogłaszał swoje prace, podaje *Słownik współczesnych pisarzy polskich* (t. 2 (1964), s. 685).

Jego zainteresowania naukowe osadzone były wtedy głównie we współczesności. Szczególnie bliska była mu twórczość Józefa Weyssenhoffa, któremu poświęcił kilka rozprawek popularnych i artykułów naukowych oraz książkę: *Józef Weyssenhoff. Poeta przyrody* (Lwów 1930). Następnie ogłosił niewielką książeczkę o zmarłym przedwcześnie lwowskim poecie Janie Zahradniku⁹.

Na początek lat trzydziestych przypada jednak nowy, zdecydowany zwrot w orientacji badawczej Piszczkowskiego. Zajął się bowiem na lat kilka problematyką idei moralnych w literaturze¹⁰. Zapowiedzią tego zwrotu było komparatystyczne studium *Ignacy Krasicki a La Rochefoucauld i La Bruyère*¹¹, a wkrótce potem *Staropolska literatura moralna*¹². Syntezą systematycznych, gruntownych badań i przemyśleń stał się wspomniany tom 1 jego książki *Moralisci staropolscy*. Analizę wątków czy pierwiastków moralnych w literaturze zamierzał Piszczkowski rozciągnąć również na Oświecenie w projektowanym tomie 2 *Moralistów* (jego problematykę naszkicował w *Zakończeniu* tomu 1). Zamiar ten jednak nie został zrealizowany, a zgromadzone do owego tomu materiały uległy zatracie w pożodze wojennej. W kręgu tych zainteresowań, a także prac organizatorskich w związku ze Zjazdem Naukowym im. Ignacego Krasickiego powstało studium *Krasicki jako moralista*, ogłoszone w *Księdze referatów Zjazdu*. Po raz drugi więc w twórczości naukowej Piszczkowskiego pojawił się Krasicki, na razie w wymiarach skromnych.

W lwowskim okresie działalności Piszczkowskiego po r. 1933 dominowała problematyka staropolska. I to rozwijana w dwóch kierunkach. Pierwszy z nich zasygnalizowany został wykładem habilitacyjnym *Literatura staropolska jako twórczość warstwy posiadającej*, zapowiadał przebogate w okresie powojennym studia nad motywami wiejskimi w literaturze polskiej. Drugim była twórczość drugorzędnego, ale interesującego i na uwagę zasługującego poety staropolskiego — Jana Żabczyca. Piszczkowski ogłosił w r. 1934 studium *O „Symfoniach anielskich” Żabczyca*¹³, a w 1937 monografię *Pisma Jana Żabczyca* (w ramach „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie”). Pracę tę prof. Piszczkowski uważał za najcenniejszą pozycję swojego przedwojennego dorobku naukowego. Świadectwem niejakiego sentymentu wobec autora *Symfonii anielskich* jest ogłoszona w ostatnich latach życia rozprawa *Jan Żabczyk i jego pisma w świetle nowych badań*¹⁴.

⁹ *O Janie Zahradniku*. Z przedmową I. Chrzanowskiego. Warszawa 1932.

¹⁰ Problematykę tę J. Maślanka (*Mieczysław Piszczkowski. (Z okazji jubileuszu)*. „*Ruch Literacki*” 1971, z. 3, s. 135) wywodził z kręgu paryskich inspiracji F. Strowskiego.

¹¹ „*Pamiętnik Literacki*” 1930, z. 4.

¹² „*Ruch Literacki*” 1931, nr 8.

¹³ *Jw.*, 1934, nr 1.

¹⁴ *Jw.*, 1979, z. 2.

Studiami o „moralistach staropolskich” i o twórczości Żabczyca, a także rozprawą *Literatura staropolska jako twórczość warstwy posiadającej* wpisał się Piszczkowski do grona niepoślednich znawców staropolszczyzny. I przy całym bogactwie zainteresowań, ruchliwości pióra publicysty i krytyka, różnorodności podejmowanych problemów i wielokierunkowości studiów — akcent staropolski jest chyba dominujący w osiągnięciach i działalności naukowej Mieczysława Piszczkowskiego przed wojną. Również pracami powojennymi, a zwłaszcza książkami *Wiś w literaturze polskiego renesansu* (Kraków 1959) i *Wiś w literaturze polskiego baroku* (Wrocław 1977), to swoje poczesne miejsce wśród historyków literatury staropolskiej potwierdził.

Tragiczna cezura wojny i okupacji dzieli życie i twórczość Mieczysława Piszczkowskiego na dwa okresy — lwowski i krakowski. Jeśli chodzi o tematykę, a tym więcej o metodę, badacz odpowiadając w r. 1953 na ankietę związaną z akcją weryfikacji stopni naukowych skłonny był uwypuklać przede wszystkim różnice pomiędzy tymi okresami. Pisał bowiem:

Działalność moją i zainteresowania naukowe dzieli na dwie części wojna 1939—1945 r. Przed wojną interesowały mnie zagadnienia filologiczne, estetyczne i moralne w dziełach literackich. Przemiany dokonane po drugiej wojnie światowej skierowały moją uwagę na zagadnienia socjalne oraz ich podłoże klasowe. Odbiło się to w tematyce moich prac powojennych i w metodzie ich ujęcia.

Twierdzenie to, podyktowane aż nadto wyraźnymi aktualnymi koniunkturami, uznać trzeba za przesadne. Z kilku zresztą powodów. Niewątpliwie, w okresie powojennym zmieniły się w niejednym punkcie widzenia, przesunięciu uległy proporcje w podejmowanej tematyce, a i osiągnięcia naukowe stały się bardziej wyraziste, jakby dojrzałe, przecież okres ten wydaje się pewną naturalną kontynuacją, a może i konsekwencją przedsięwzięć zapoczątkowanych we Lwowie. Zmienił się oczywiście profil samej twórczości Piszczkowskiego. Milknie Piszczkowski jako publicysta i krytyk literacki czy teatralny, nie przestaje jednak oceniać bieżącej produkcji naukowej Piszczkowski-recenzent, choć, znowu, chętniej sięga on po tematy i książki bliższe mu ze względu na zainteresowania naukowe oświeceniowe czy staropolskie, częściej też zajmuje się oceną prac uczniów i współpracowników. Odkrywa w ten sposób w sobie Profesor obok pasji badacza i polemisty — pasje nauczyciela, opiekuna młodszych kolegów, życzliwego doradcy i promotora poczynań, które wsparcia potrzebowały i zasługiwały na uznanie.

Przede wszystkim jednak zaprzecza jednostronności opinii na temat „przełomu” w metodzie postępowania badawczego po wojnie znakomita rozprawa, wspominana już tu kilkakrotnie, *Literatura staropolska jako twórczość warstwy posiadającej*. Objawił w niej Piszczkowski pełne zrozumienie dla społecznych odniesień dzieła literackiego, pisał — już wtedy, w r. 1934 — z aprobatą o możliwościach, jakie dla badania dzieł

literackich w ich społecznych i społeczno-ekonomicznych kontekstach przyniosło ukierunkowane markszystowsko literaturoznawstwo radzieckie.

Praca ta zasługuje, jak sądzę, na szczególniejszą pamięć nie tylko ze względów metodologicznych, jako udane połączenie obserwacji socjologicznych z estetycznym, artystycznym i w ogóle literackim punktem widzenia, ale także jako odkrywcza i samodzielna charakterystyka ideałów wiejskich w literaturze staropolskiej, *nb.* pierwsza w tej skali w nauce polskiej, bo ogłoszona kilka lat wcześniej niż Stanisława Kota *Urok wsi i życia wiejskiego w poezji staropolskiej* (1937) i Stanisława Windakiewicza *Poezja wiejska* (1938).

Trudno więc zaprzeczyć, że powojenne studia nad wsią i życiem wiejskim w literaturze XVI—XVIII w. tyle zawdzięczają impulsom nowych, powojennych czasów, nowej problematyce społecznej i nowej metodologii naukowej, ile są naturalnym dalszym ciągiem postaw badawczych i zainteresowań kulturalnych zgłaszanych jeszcze przed wojną, u schyłku naukowej młodości.

Prace Mieczysława Piszczkowskiego poświęcone tematyce wiejskiej w literaturze polskiej posiadają kilka cech szczególnych. Obejmują najpierw rozległy obszar piśmiennictwa polskiego, od „żałów szlachcica-gospodarza na leniwego i niechętnego chłopca”, jak trafnie określił tzw. dziś *Satyre na leniwych chłopów* jej pierwszy wydawca Józef Szujski, aż po początki w. XIX, a nawet i później. Wyznaczają następnie jeden z podstawowych nurtów twórczości naukowej Piszczkowskiego, zarówno długotrwały — od wykładu *Literatura staropolska jako twórczość warstw posiadającej* ostatnią pracę z tego zakresu, wydrukowaną już pośmiertnie, mianowicie *Zagadnienie i obraz wsi polskiej w twórczości Jana Kochanowskiego*¹⁵, dzieli bez mała półwiecze — jak i obfitujący w osiągnięcia badawcze w postaci czterech książek, trzech antologii tekstów i sporego pakietu rozpraw i artykułów.

Można więc mówić tu o swoistym programie badawczym, realizowanym konsekwentnie, a nawet z niejakim uporem. Idzie w owym programie, z grubsza rzecz ujmując, o odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu i w jakim kształcie życie wiejskie — zajęcia rolnicze oraz związana z nimi sfera kultury, obyczajów, światopoglądu wreszcie — znalazło odbicie w polskich utworach literackich. W wyborze i postawieniu wspomnianej problematyki kierował się Piszczkowski przekonaniem o istotności problemów wsi dla przeszłości i teraźniejszości naszego kraju, o istotności zarówno ideowo-politycznej, jak i kulturalnej, tzn. w powstawaniu i rozwoju, ogólnym charakterze i podstawowych tendencjach piśmiennictwa polskiego.

„Literatura dotychczasowej rolniczej Polski była silnie związana ze wsią i życiem wiejskim” — stwierdzał w szkicu *Idylla pańsko-chłopska*

¹⁵ Jw., 1981, z. 4/5.

w literaturze polskiej¹⁶. Zdanie: „Wieś i życie wiejskie było jednym z głównych czynników kształtujących narodowość polską” — otwiera książkę *Wieś w literaturze polskiego renesansu*.

Powojenne prace nad obrazem wsi i życia wiejskiego w piśmiennictwie polskim rozpoczyna wspomniana już *Idylla pańsko-chłopska w literaturze polskiej*, ogłoszona wprawdzie dopiero w r. 1949, napisana jednak znacznie wcześniej — w 1945. W roku 1948 ukazała się poczytna antologia pt. *Obrońcy chłopów w literaturze polskiej*. Część 1 obejmowała wypisy z autorów staropolskich do Leszczyńskiego włącznie, część 2 zaś pisarzy „doby Oświecenia i romantyzmu”. Ponowna, poprawiona i wzbogacona edycja *Obrońców* ogłoszona została w roku 1951. Zbliżone swym charakterem do analogicznych publikacji historycznych czy etnograficznych, książeczki Piszczkowskiego lepiej niż tamte spełniły swoje zadania, szerzej jako lektura uniwersytecka docierając do czytelników, stały się najpopularniejszą antologią tekstów z tego zakresu oraz ugruntowały termin „obrońcy chłopów” w świadomości naukowej i potocznej. W roku 1972 Piszczkowski ogłosił jeszcze jedną podobną antologię, mianowicie *Wieś pańszczyźniana w literaturze polskiej (w. XV—XIX)*, z obszernym wstępem.

Jeśli chodzi o prace historycznoliterackie związane z problematyką wsi w literaturze, Piszczkowski szczególnie dużo uwagi poświęcił piśmiennictwu oświeceniowemu. 2 V 1947 na posiedzeniu Komisji Historii Literatury Polskiej PAU przedstawił referat pt. *Drużbacka i Książka jako poeci wsi polskiej* — „streszczenie fragmentów z przygotowywanej przez autora obszerniejszej pracy o wsi i życiu wiejskim w literaturze polskiej”¹⁷. Z zamierzeń tych wyrosły następne publikacje oświeceniowe, a więc rozprawy: *Kwestia chłopska i chłop w teatrze polskiego Oświecenia*¹⁸, *Wodewile Książka*¹⁹ i *Krasicki — epik wsi polskiej*²⁰, oraz dwuczęściowa książka: *Zagadnienia wiejskie w literaturze polskiego Oświecenia* (cz. 1: Kraków 1960; cz. 2: Wrocław 1963). Do tego bloku należy dołączyć studia staropolskie: *Wieś w literaturze polskiego renesansu* (Kraków 1959) i *Wieś w literaturze polskiego baroku* (Wrocław 1977) oraz *Uwagi o „lamentach chłopskich”*²¹ i *Wieś w twórczości Słowackiego*²². Stąd już tylko krok do systematycznego ujęcia całokształtu problematyki wiejskiej w dawniejszej literaturze polskiej. I krok taki Mieczysław Piszczkowski uczynił, przygotowawszy w ostatnich latach

¹⁶ W zbiorze: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterdziestolecia pracy naukowej prof. dra Juliusza Klejnera*. Łódź 1949, s. 195.

¹⁷ „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU” t. 48 (1947), nr 5, s. 169.

¹⁸ „Pamiętnik Teatralny” 1952, z. 2/3.

¹⁹ Jw.

²⁰ „Zeszyty Naukowe UJ” nr 13, Filologia, z. 3 (1957).

²¹ W zbiorze: *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia*. Kraków 1962.

²² „Pamiętnik Literacki” 1964, z. 1.

życia monografię pod dyskusyjnym może tytułem: *Historia literatury o wsi polskiej. Wiek XV—XIX* (lepiej brzmiałby tytuł: *Wieś w literaturze polskiej*), jako naturalne dopełnienie tego wyjątkowego w swym rozmiarze czasowym i naukowym przedsięwzięcia badawczego; czeka ona na wydawcę, a na druk w pełni zasługuje.

W okresie powojennym szczególniejszego rozmachu nabrały w pracach Piszczkowskiego studia oświeceniowe. Stanowiły one główny nurt jego zainteresowań badawczych, nakładający się w pewnych obszarach na problematykę literackiego obrazu wsi. Poza tą problematyką lub w odleglejszym z nią związku ogłosił badacz szereg studiów o poetach stanisławowskich z Ignacym Krasickim na czele. Charakterystyczny, pewnym sentymentem nacechowany jest zwrot do Trembeckiego. Poświęcił mu Piszczkowski trzy rozprawy: *Ze studiów nad Trembeckim*. („*Oda do Adama Naruszewicza B. K. S.*”)²³, *Stanisława Trembeckiego „Bajka o dwóch gołębiach”*²⁴ i *Wizja artystyczna świata w twórczości Stanisława Trembeckiego*²⁵, która jest, jak czytamy w przypisie wstępnym, „całkowicie nowym opracowaniem dawnego studium autora, pt. *Kształt i ruch w poezji Trembeckiego* (Lwów 1924)”. Oprócz Trembeckiego osobne studia otrzymało (nie wspominając innych, wyliczonych uprzednio) kilku wybitnych pisarzy epoki: *Fr. Bohomolec i jego komedie*²⁶, *Sztuka amplifikacji poetyckiej w „Zółtej szlafmycy” Franciszka Zabłockiego*²⁷ oraz *Józef Pawlikowski i traktat „O poddanych polskich”*. (*Karta z dziejów publicystyki Sejmu Czteroletniego*)²⁸. Na uwagę zasługuje także rozprawa *W stronę liryki polskiego Oświecenia*²⁹.

Zawsze czuły na stronę estetyczną tekstu, na walor poetycki i artyzm językowy utworów literackich, Mieczysław Piszczkowski poświęcił osobne rozprawki problematyce stylistycznej: *Rola składni w języku poetyckim A. Naruszewicza*³⁰, *Niektóre zagadnienia nazewnictwa stylistycznego*³¹ (ostatni wyraz tego tytułu był przez autora poprawiany w odbitkach na: *literackiego*) i *O niektórych tradycjach stylu A. Mickiewicza*³².

Ta ostatnia publikacja kieruje naszą uwagę ku pracom poświęconym tradycjom oświeceniowym w późniejszej literaturze i stosunkowi romantyków wobec Oświecenia. Wymienić tu należy: *Promieniowanie polskie-*

²³ „Pamiętnik Słowiański” 1952.

²⁴ „Zeszyty Naukowe UJ” nr 5, Filologia, z. 1 (1955).

²⁵ „Pamiętnik Literacki” 1970, z. 2.

²⁶ „Pamiętnik Słowiański” 1954, z. 1.

²⁷ „Ruch Literacki” 1968, z. 1.

²⁸ Jw., 1962, z. 2.

²⁹ Jw., 1968, z. 5.

³⁰ „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU t. 49 (1948), nr 4.

³¹ „Onomastica” 1957, z. 1.

³² „Prace Filologiczne” 1965, cz. 4.

go Oświecenia na literaturę I połowy XIX wieku³³, *Słowacki a literatura polskiego Oświecenia*³⁴ i *Juliusz Słowacki wobec poezji Krasickiego*³⁵.

Z tradycjami oświeceniowymi w późniejszej literaturze polskiej wiążą się również „studia fredrowskie” Piszczkowskiego, zwłaszcza rozprawa *Fredro a literatura Oświecenia*³⁶; ponadto zaś — wnikliwa recenzja Pigioniego wydania *Pism wszystkich Aleksandra Fredry*³⁷ oraz artykuł *Studia fredrowskie Stanisława Pigońa*³⁸.

Pierwszym jednak i najważniejszym bohaterem studiów oświeceniowych badacza był Ignacy Krasicki. Do dwóch rozpraw przedwojennych dołączył Piszczkowski okazałą liczbę nowych: *Krasicki — epik wsi polskiej. Nieporozumienia wokół „Pana Podstolego”*³⁹, *Ziemia Przemyska w twórczości Ignacego Krasickiego*⁴⁰, *Kilka uwag o bibliotece Ignacego Krasickiego*⁴¹, *Związki Ignacego Krasickiego z Ziemią Przemyską*⁴², *Ignacy Krasicki. Portret literacki* (Kraków 1971) i *Zagadkowy rękopis Krasickiego*⁴³.

Wśród tych rozpraw, studiów i przyczynków pierwsze miejsce — nie tylko ze względu na objętość i syntetyczny charakter — zajmuje „monografia literacka” *Ignacy Krasicki*, która dotarła do rąk czytelników w dwóch wydaniach — z r. 1969 i 1975. Łączy ona walory naukowe z literacką formą wykładu, prostotą języka, klarownością stylu. Należy do tych coraz dziś rzadszych dzieł naukowych, które mają czytelność i wdzięk utworów literackich. Nie odsuwa jej bowiem od czytelnika ani hermetyczność terminologii, ani niejasność konstrukcji. Autorowi przyświecał zgoła klasycystyczny ideał umiaru, prostoty i jasności, jakże odpowiadający osobowości i pisarstwu arcy mistrza poezji stanisławowskiej. Elegancja formy i stylu nie prowadzi bynajmniej w książce Piszczkowskiego do uproszczenia obrazu ani też nie powoduje — w trosce o dostępność i zrozumiałość — spłylenia czy spłaszczenia charakterysty-

³³ „Przegląd Humanistyczny” 1967, z. 2.

³⁴ „Ruch Literacki” 1973, z. 3. Pierwodruk: *Słowacki a literatura Oświecenia*. Warszawa 1959 (maszynopis powiel.).

³⁵ W zbiorze: *Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver*. Sansoni Editore, 1962; zob. też *Poezja Krasickiego w oczach romantyka*. „Zeszyty Naukowe UJ” nr 362, Prace historycznoliterackie, z. 29 (1974).

³⁶ „Zeszyty Naukowe UJ” nr 36, Prace historycznoliterackie, z. 4 (1961).

³⁷ „Pamiętnik Literacki” 1959, z. 2.

³⁸ W zbiorze: *Stanisław Pigoń. Człowiek i dzieło*. Kraków 1972.

³⁹ „Ruch Literacki” 1963, z. 2.

⁴⁰ W zbiorze: *Kultura i literatura dawnej Polski. Studia*. Warszawa 1968. Przedruk w zbiorze: *Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej*.

⁴¹ „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” t. 19 (1969). Przedruk w zbiorze: *Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej*, t. 2 (1973).

⁴² „Ruch Literacki” 1970, z. 6. Przedruk jw.

⁴³ „Ruch Literacki” 1973, z. 5.

ki Krasickiego, co zwykle bywa grzechem głównym prac popularnych. Wysoko ocenili to dzieło Piszczkowskiego badacze literatury oświeceniowej:

Monografia literacka *Ignacy Krasicki* jest dziełem pożytecznym. Przenika je duch sympatii do znakomitego poety, którego twórczość urzekła autora harmonią, umiarem i ładem artystycznym. W szczegółach uściśla wiedzę o utworach poety, poddaje rewizji dawne sądy, pobudza do myślenia, skłania również do dyskusji. Jest to książka, w której zarówno nauczyciel polonista, jak i student znajdują przewodnik po lekturze pism Księcia Biskupa⁴⁴.

Dzieło Piszczkowskiego [...] jest pierwszą nowoczesną monografią o „księciu poetów stanisławowskich”. Twórczość Krasickiego, ukazana tu w porządku chronologicznym, poddana została wnikliwej i wszechstronnej analizie. Interpretacja ideowo-artystyczna poszczególnych utworów literackich jako odrębnych, jednostkowych struktur układa się w tej monografii w logiczny ciąg całościowy, odsłaniający swoistość procesu rozwojowego dorobku literackiego poety w powiązaniu z tłem kulturowym epoki, przy czym zjawiska kulturalne czasów stanisławowskich, podobnie zresztą jak momenty i szczegóły biograficzne uwzględnione zostały o tyle tylko, o ile konieczne były do pełniejszego naświetlenia problematyki samej twórczości autora *Monachomachii*⁴⁵.

Dorobek naukowy prof. Mieczysława Piszczkowskiego został zamknięty przez śmierć niespodziewaną i niepotrzebną. W momencie gdy swoje dawniejsze i nowsze prace porządkował i przygotowywał do ponownego wydania w stosownym wyborze. Oprócz książki *Historia literatury o wsi polskiej. Wiek XV—XIX* — miałby prawo uważać ją za swoje dzieło koronne — przygotowywał tom studiów pomniejszych, którego zakres i intencje najlepiej oddaje projektowany tytuł: *Tradycje literackie*. Prace te, ciągle świeże i żywe, funkcjonujące w kulturze naukowej, powinny być rzeczywiście scalone i — wraz z dziełem o wsi i życiu wiejskim w literaturze polskiej — udostępnione czytelnikom i badaczom. Realizacja wydawnicza obydwóch tomów, o którą w obecnej sytuacji wcale niełatwo, jest obowiązkiem uczniów i przyjaciół prof. Piszczkowskiego, długiem polskiej nauki o literaturze wobec jej zasłużonego i wybitnego pracownika.

Stanisław Grzeszczuk

⁴⁴ Z. Libera, *Oświecenie*. „Rocznik Literacki” 1969, s. 252—254.

⁴⁵ Maślanka, *op. cit.*, s. 137.